

Hyrdedreng og krigsfange

af *Matthias Matzen Andresen*

M.M. Andresen (1890–1982) var fra 1919 til 1960 ansat ved De danske Statsbaner, siden 1940 som overbanemester i Rødekro. I 1968 nedskrev han sine erindringer fra barndommen og 1. Verdenskrig. Det er beretningen om en fattig forældreløs drengs opvækst og om næsten 5 års ophold som krigsfange i Frankrig.

Jeg blev født den 17. september 1890 i Tønder. Min far Peder Andresen var søn af kreaturhandler og gæstgiver Andresen, »Børsen« i Tønder. Min mor var datter af gårdejer Matzen i Sofiedal ved Tinglev.

Efter at mine forældre i året 1888 var blevet gift, åbnede de en forretning med herrekonfektion i Tønder. Det gik ikke så godt, og de måtte give op i 1895, hvorefter de flyttede til Flensborg, hvor far døde i 1896. Mor stod nu alene med tre børn. Formuen var gået tabt, og hun åbnede en systue i Flensborg. Mor var meget dygtig som sypige, og tjente herved nogenlunde.

Sypigens børn

Da far havde opereret for Danmark, kunne vi som »Optanter« ikke få lov til at blive boende i Tyskland, og blev udvist. I 1898 måtte vi forlade landet og rejste til Fredericia.

Det var en forfærdelig situation for mor, med tre børn og uden penge, at rejse til et andet land, hvor hun ikke tidligere havde været, og ikke havde nogen bekendte, eller nogen som kunne hjælpe hende. Jeg husker tydeligt den første lejlighed vi flyttede ind i. Den var ret pæn, og mor begyndte at sy for at tjene til livets ophold. Det må dog ikke være gået særligt godt med fortjenesten, for efter kort tid måtte vi flytte ind i en dårlig lejlighed i gården, som hørte til samme hus. I gårdlejligheden fortsatte min mor som sypige, og jeg husker, at der jævnligt kom koner, som skulle have en kjole syet.

Parallelt med den gade hvor vi boede, var der et jernbanespor som endte med et havnebassin. Da min bror og jeg en dag legede på jernbanearealet, fik vi en jernbanevogn sat i gang, og da sporet havde

fald imod havnebassinet, fortsatte vognen med stor fart henimod dette. Forskrækket over, hvad der ville ske, og over følgerne, løb min bror og jeg hjem og gemte os i lejligheden. Efter nogen tids forløb kom der et par politibetjente for at søge efter os, for vi skulle jo straffes for, hvad vi havde lavet. Mor måtte betale en mindre bøde, og min bror og jeg blev sendt til købmanden for at købe et spanskrør, for klø skulle vi jo have. Det var en tung gang for bror og mig, at gå hen til købmanden for at købe omtalte spanskrør.

Mor tjente meget lidt ved at sy, hun kunne ikke betale lejen, og vi blev nødt til at flytte, og kom hen i en mindre lejlighed i en sidegade til Vendersgade. Det var ikke hver dag, at der blev råd til at få middagsmad. Min bror og jeg opdagede, at soldater holdt til i en sal, som var beliggende i en baggård i den gade, vi var flyttet hen i. Som regel stod soldaternes middag her på stegt flæsk og brød, og vi fik lov til at spise med.

Pludselig måtte vi også fraflytte denne lejlighed. Mor fik skaffet nogle penge ved salg af møbler, og vi rejste til Vejen. Her kom vi til at bo i et meget lille hus, som lå ved en oplagsplads for byggematerialer. En udvendig trætrappe førte op til et værelse på 1. sal, hvor vi nu kom til at bo.

Fortjenesten gik det meget dårligt med. Da jeg var den ældste af børnene, blev det bestemt, at jeg skulle se at komme ud på landet på en gård. 8 1/2 år gammel kom jeg ud at tjene i en lille landsby, som hedder Nyby. Det var i foråret 1899. Foruden gårdmanden og konen var der en søn og en datter på gården. Ejeren havde været med i krigen 1864. Var blevet taget til fange, og som sådan opholdt han sig nogen tid i Pommern. Jeg måtte udføre forskelligt arbejde, bl.a. flytte køerne og ungkvæget, hjælpe med at kærne smør og gå byærinder.

Skolen lå kun ca. 200 m fra gården. Skolelæreren var dengang meget dårligt lønnet, og jeg tror ikke, at læreren i Nyby var seminarieuddannet. Han kunne ikke leve af den løn, han fik som lærer og havde derfor lidt landbrug, 3-4 køer og en hest. Da jeg var den som boede nærmest ved skolen, mødte jeg næsten altid som den første, og hjalp læreren med at røgte kreaturerne før skoletids begyndelse. Vi blev undervist i læsning, skrivning, regning og religion. Ja, undervisningen den gang var mere enkel end den er i dag, og alle var samlet i én skolestue. Det vigtigste var jo at få lært at skrive og regne.

Datteren på gården hed Maria. Hun blev senere gift med en fætter, som hed Jens Boisen. De drev en mindre gård ved Farris, og da de ikke havde børn, solgte de i året 1932 ejendommen og byggede et hus

i Jels, hvor de boede indtil deres død for et par år siden. En søndag fik jeg besøg af mor, og da jeg kun havde et sæt tøj, fik mor lov til at sy et sæt af sønnens aflagte tøj. Som sagt tidligere, var mor meget dygtig til at sy, og hun fik det syet færdigt samme søndag, før hun tog hjem til Vejen henimod aften. Alle på gården var meget overrasket over, at mor kunne klare dette arbejde på én dag, og jeg var glad og lykkelig over at have fået et hårdt tiltrængt sæt tøj.

I efteråret 1899 blev jeg pludselig hentet hjem til Vejen, fordi vi skulle flytte til Esbjerg. Jeg har aldrig fået årsagen at vide, men har en anelse om, at mor ikke har kunnet klare betaling af huslejen. Hun har sikkert regnet med bedre fortjeneste som sypige i en større by som Esbjerg, hvor vi flyttede ind i en lille lejlighed i en sidegade til Kongensgade. Mor var så heldig at komme til at sy for skuespillerinder for Spangsbjerg teatret, som lå for enden af Kongensgade. Mor fik også udleveret nogle fribilletter til min bror og mig, så vi kunne overvære nogle forestillinger fra balkonen i teatret. Jeg var flere gange henne i en beværtning og rejse kegler i flere timer for en betaling af 5 øre. Ja, for 5 øre kunne man jo nok købe lidt den gang, da pengene var mere værd end i dag. Fortjenesten må ikke have været ret stor for mor, og min bror og jeg var ofte henne i en bygning, hvor kommunen uden betaling serverede middagsmad for fattige familiers børn.

Efter at have boet i Esbjerg i omtrent et år flyttede vi til Århus, og årsagen har nok været den samme som før omtalt, når vi flyttede hen et andet sted. Min bror og jeg flyttede fra den ene skole til den anden og lærte ikke ret meget.

Mor fik oprettet en systue i Århus, men det gik kun dårligt. Jeg husker, at jeg på min fødselsdag måtte få så meget brød med pudder-sukker, som jeg kunne spise. Fødselsdagsforæring var der ikke råd til. Ja, når jeg tænker på, hvorledes det er i dag, når børnene har fødselsdag, sikken en forandring der er sket. Jo, tiderne skifter.

En dag mor var hos købmanden, erfarede hun, at en landmand i Virring, som hed Poulsen, søgte en dreng til hjælp på gården. Det endte med, at jeg kom til Virring. Det var en mindre firlænget gård med mødding midt på gårdspladsen. Gårdejeren og hans kone var ældre mennesker, og de havde 13 børn. En søn var slagter i byen, og en datter var sygeplejerske og boede hjemme. De andre børn var emigrerede til Amerika. Nogen større gård var det ikke. Besætningen bestod af 7-8 køer, noget ungvæg og to heste. Der var dog også en tjenestekarl. Jeg havde soveværelse sammen med ham i et lille kammer, som lå i forbindelse med hestestalden. Mit arbejde bestod i at passe

kreaturerne og gå byærinder. Skolen lå midt i byen, der var kun en klasse, og en lærer, som kun havde en arm. Vi var 50-60 børn i et meget stort klasseværelse. De blev undervist i religion, skrivning og regning.

Ved siden af gården lå en betydelig større ejendom, hvis ejer hed Hjord. Her havde man også en hyrdedreng, og jeg fik lov til at fejre fødselsdag med ham i køkkenet. Jo, det blev der ikke gjort så meget ud af som nu, og jeg tror ikke, der var noget som hed foræringer. Tjenestefolkene tjente heller ikke ret meget. Så vidt jeg husker, fik tjenestekarlen på den gård, hvor jeg var, 105 kr. i årsløn, og jeg fik et par træsko. Gårdejeren lovede mig, at dersom jeg ville blive der et år mere, så skulle jeg for andet år få den store betaling af 10 kr.

Til den gård, hvor jeg opholdt mig, hørte en græsmark, som lå mellem Virring og Stilling. Når jeg tog hjem med køerne fra marken, satte jeg mig op at ride på den forreste ko, som man kaldte »Skriveren«. Hvorfra denne betegnelse stammede, ved jeg ikke. Det var jo svært for en lille knægt som mig at komme op at ride, og jeg måtte altid hen til et dige eller en anden forhøjning for at komme op på koen. Bonden havde strengt forbudt at ride på koen, og før jeg kom til Virring, måtte jeg ned igen, men det gik jo betydeligt lettere end at komme op.

Den store fest i landsbyen var, når der holdtes høstgilde. Der blev spillet på harmonika, danset, skålet og sunget. Vi drenge måtte jo ikke deltage, men stod ved stengærdet som omgav gårdene og lyttede.

Mors død

Så skete der en dag pludselig noget, som bevirkede en brat afslutning for mit ophold på denne gård. Den dag var jeg beskæftiget i laden, da bondemanden og hans kone kom over til mig. I hånden havde de et brev, og jeg kunne se på dem, at det måtte være en bedrøvelig meddelelse. Med alvor i stemmen sagde bondemanden: »Kære Matthias, din mor er død efter en operation på hospitalet i Århus. Du skal straks tage hjem til begravelse. To af din mors søstre fra Sønderjylland er kommet til Århus for at tage dig og dine to søskende med til Sønderjylland«.

Jeg fik brevet, og læste det langsomt igennem flere gange, medens tårerne trillede ned ad kinderne. Det var for mig, som jeg slet ikke kunne forstå, at mor ikke var mere. Bondemanden og hans kone gik tilbage til stuehuset, og jeg blev siddende i laden med brevet, som jeg

læste flere gange, og jeg kunne slet ikke forstå, det var sandt, at min kære mor var død.

Efter nogen tids forløb kom bondemanden over til mig igen, trøstede mig så godt han kunne og sagde, at nu måtte jeg jo se at komme og tage hjem til Århus. Da jeg ikke ejede andet, end hvad jeg gik og stod i, kunne jeg hurtigt blive klar til afrejsen. Langsomt begav jeg mig til fods, og ganske alene på vej de 5-6 km til jernbanestationen i Stilling, og tog med toget hjem til Århus. Der var ikke nogen, som modtog mig, for der var jo heller ikke nogen, som vidste, hvornår jeg ankom. Mine tanker beskæftigede sig med meget på denne tur. Først og fremmest med, hvor mine to søskende og jeg skulle opholde os i fremtiden. I brevet stod der jo, at to af mors søskende fra Sønderjylland var kommet til Århus for at tage os alle tre med til Sønderjylland. Min søster var 6 år, bror 9 og jeg 11 år.

Ankomsten hjemme hilste jeg på mors to søstre, som jeg i øvrigt slet ikke kendte, og hvis sønderjydske sprog jeg havde besvær med at forstå. Det sidste mor havde sagt før hun døde var: »Hvad vil der dog blive af mine stakkels børn«. Ja, fremtidsudsigten for os tre forældre-løse og fattige børn var alt andet end lys.

Atter til Sønderjylland

Da begravelsen var overstået, tog vi med toget til Sønderjylland. Jeg kendte ikke noget til dette land, og jeg var jo også kun 7 år, da vi tog til »det gamle land«. Vi kørte med toget til Tinglev og herfra med hestevogn til landsbyen Eggebæk, hvor min tante og onkel Thomsen Termansen havde en landejendom. Efter nogle dages ophold her blev familien enig om, at min søster skulle blive hos familien der, min bror skulle til onkel og tante, som havde en gård i Sofiedal, og at jeg skulle til en onkel og tante, som havde en gård i Broderup.

Så nu havde vi alle tre fået et nyt hjem.

Jeg fik det ret godt hos min onkel Peter Christensen i Broderup, og deltog i arbejdet, både inde og ude. At malke lærte jeg allerede som 11-årig. For at tage roer op var lønnen 2 øre pr. række. Det var jo ikke mange penge, men de havde også betydeligt større værdi end i dag. En stor pose bolcher kunne købes for 2 øre. Tøjet var hjemmevævet, og der blev ikke købt ret meget ved købmanden, idet man mest levede ved egne produkter. Der var kun et klasseværelse i skolen, et meget stort rum med plads til 60 elever, og lærer Petersen var enelærer. Det

var en meget myndig herre, som gjorde flittigt brug af spanskrøret. Læreren udstedte forbud mod at tale dansk i frikvarteret, og bestemte, at der skulle betales 1 pfennig i bøde for hvert ord dansk han hørte. Det gjaldt dog ikke for mit vedkommende, sagde han, for jeg skulle jo første have lært tysk.

Lærer Petersen oplyste os om forskellige ting, bl.a. fortalte han, at navnet Tinglev stammede fra, at der her engang var et tingsted. At navnet Broderup var givet, fordi der for mange år siden her boede tre brødre, som ejede hele jordarealet, som hørte til Broderup. At en gårdmand, som kaldtes Midtmand, havde fået dette navn, fordi der en gang her lå tre små gårde, og han boede i midten af disse tre, derfra navnet manden i midten, som blev til »Midtmand«.

Efter at jeg havde opholdt mig i 1½ år på gården i Broderup, solgte min onkel den i efteråret 1902, da ingen af sønnerne kunne tænke sig at blive landmand. I Tinglev købte han et lille hus, og flyttede så derhen. Onkel syntes ikke, at jeg skulle med til Tinglev, for, som han udtrykte sig, jeg skulle ikke gå og drive på gaden i Tinglev. Fra auktionen over gården husker jeg bedst »æ gammel slavder Sørensen« fra Tinglev. Jeg har aldrig hørt nogen, der kunne snakke og samtidig med at holde auktion kunne fortælle vittigheder, som han kunne. Engang var han med jernbanen i en kupévogn sammen med flere og kørte fra Tinglev til Tønder. Han væddede med de medrejsende om, at han for 10 mark ville få alle rejsende til at gabe, før de nåede Tønder, og han vandt væddemålet, blev der sagt.

Efter at man havde drøftet, hvor jeg skulle hen nu, blev det bestemt, at jeg skulle til Jarlund i Medelby sogn på en gård, som en kusine og hendes mand, der hed Lorens Andresen, havde i forpagtning. Det var en lang arbejdsdag, mindst 10–12 timer daglig. Der var her, som i Broderup, kun én skolestue med plads til henved 70 børn, og kun én lærer, som hed Schmaljohann. For om sommeren at kunne hjælpe med ved arbejdet i marken var jeg dispenseret, som det hed, og var kun i skole om formiddagen onsdag og lørdag, så det var jo ikke så forfærdeligt meget jeg fik lært. Der var skolefest én gang om året i Jarlund, og da skulle man helst møde fint påklædt. Da jeg ikke ejede et par sko, forlangte min kusine, at jeg skulle tage et par af hendes afdankede sko med rem på. Da jeg nægtede at komme til festen med pigesko, truede kusinen med at ville banke mig. Hun råbte meget højt, dette hørte manden og kom til stede og spurgte, hvad der var i vejen. Da han hørte, hvad det drejede sig om, gav han mig ret i, at i pigesko skulle jeg nu ikke møde til skolefest, og han sørgede for, at jeg fik et par sko.

Min kusines mand var i det hele taget meget flink imod mig. Da der var gået 1½ år kom min fætter Nis Nissen hjem fra Slesvig, efter at han havde aftjent sin værnepligt der, og han skulle nu overtage gården. Min kusine og hendes mand måtte jo se sig om efter noget andet, og det endte med, at de købte en gård i en landsby, der hedder Skovbøl. Jeg hjalp til med at drive deres kreaturer fra Jarlund til Skovbøl. Vejen gik over Østerby, Valsbøl, Meden, Lille Vi og Store Vi til Skovbøl.

Min fætter Nis Nissen overtog gården, og det blev bestemt, at jeg skulle blive hos ham, indtil jeg blev konfirmeret. Arbejde var der nok af, og der var ikke noget, der hed fritid eller ferie. Når hestene var på marken og skulle bruges til et eller andet, måtte jeg stå op en time før karlen for at hente hestene hjem.

Med skolegangen skete der heller ikke nogen ændring. Om sommeren gik jeg kun i skole om formiddagen, onsdag og lørdag. Lærer Schmaljohann var den eneste lærer på skolen. Han var kendt som en meget dygtig lærer, myndig og streng, og brugte spanskrøret ret flittigt. En gang om året kom generalsuperintendent for Slesvig dr. Kaftan til Medelby for at inspicere og ved selvsyn at overbevise sig om, at vi fik lært noget i skolen. Dr. Kaftan var sikkert en meget lærd og begavet mand, for der stod megen respekt om ham, og lærer Schmaljohann var glad, når visitationen var godt overstået, og vi ikke havde dummet os alt for meget. Dr. Kaftan var i øvrigt født i Løjt ved Aabenraa, og kunne udmærket tale dansk. Under visitationen skete det jævnligt, at dr. Kaftan stillede spørgsmål til læreren, og når læreren så ikke svarede helt rigtigt og kom i klemme, så morede vi børn os.

Efterhånden kom jeg til at stå mig ret godt hos læreren, og i året 1905 spurgte han mig, om jeg kunne tænke mig at læse til lærer. Schmaljohann drøftede sagen med min familie, og det endte med, at mine tre onkler mødtes for at tale om sagen.

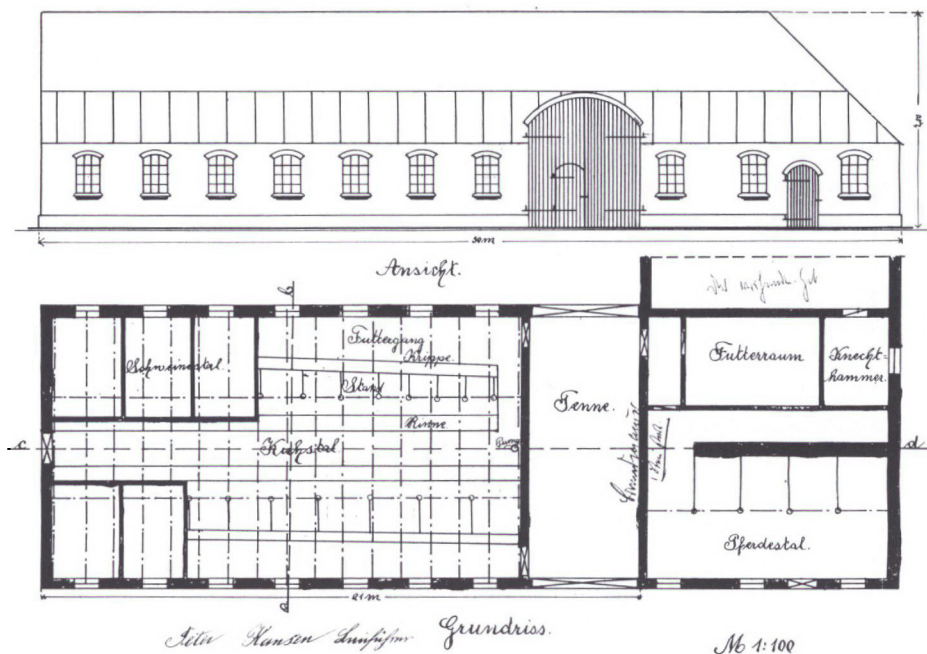
Det var jo ikke så lige til med tre år som præparand og tre år på seminarium, det ville koste mange penge, og selv havde jeg ikke en eneste øre. Det endte med, at hver af mine onkler skulle hjælpe med 1000 mark, altså 3000 mark i alt. Da der så skulle tages endelig beslutning, blev onklerne betænkelige, og sagen blev opgivet. Min onkel, Theodor Eriksen fra Sofiedal, foreslog mig at gå i murerlære, herefter på teknisk skole, og så måske senere at prøve at blive overbanemester. Forslaget tiltalte mig, og jeg besluttede, når jeg først var blevet konfirmeret, da at søge at komme i murerlære. Min onkel fra Sofiedal havde hørt noget om, at murermester Peter Hansen i Vejbæk søgte en lærling, og anbefalede mig at komme i murerlære dér. Efter konfirma-

tionen tog jeg til Sofiedal for derfra at rejse til Vejbæk. Der blev spændt en gammel hest for vognen, og min tante kørte mig til Vejbæk. Tante syntes, at vi skulle køre med en pæn fart ind i byen. Den gamle hest fik et par slag af pisken, og i luntetrav kørte vi ind i landsbyen Vejbæk. På køreturen fra Sofiedal til Vejbæk sad jeg og filosoferede over, hvad fremtiden ville bringe. Det gav slet ingen betaling i læretiden, og jeg ejede ikke en eneste øre. Senere at besøge teknikum for at få en plads som overbanemester, ja, det så ret håbløst ud for mig.

I murerlære 1906

Murermester Peter Hansen havde startet sin forretning i året 1903, og de havde en lille søn på ét år. Det var gode og prægtige mennesker, både hr. og fru Hansen, og jeg fik her et nyt hjem for en årrække. Fru Hansen havde her haft sit hjem på en landejendom. Gårdens bygninger var blevet fjernet, og der var opført et nyt hus med en lejlighed, værksted og staldbygning med plads til 3 køer og et par kalve. Af gårdens areal havde man beholdt 18 tdr. jord. Det var en lidt blandet forretning med landbrug og byggeforretning. På landet var det den gang almindeligt, at en bygmester udførte både murer-, tømrer- og snedkerarbejde. Arbejdet som håndværker begyndte vi kl. 6 om morgenen og fortsatte til kl. 6 om aftenen, altså 12 timer daglig. Forinden man tog af sted på arbejdet, skulle landbruget jo passes, og vi stod som regel op før kl. 5 hver morgen. Ferie eller lørdagsfrihed var der ikke noget, der hed dengang.

For at tjene lidt penge udførte jeg om sommeren på søndage for en dagløn af 2 mark forskellige bygningsarbejder. Det var jo ingen stor betaling, men pengene havde den gang større værdi end i dag. Efter at have stået i lære i to år, manglede jeg meget hårdt et sæt tøj. Læremesterens kone tog med mig til Flensborg for at købe tøj. Vi kom ind i Hans Jürgensens forretning på hjørnet af Bahnhofstrasse og så på klædninger. De første sæt tøj man viste os kostede 40, 45 og 50 mark pr. sæt. Nej, sagde fru Hansen, så mange penge kan drengen ikke betale for et sæt tøj, han er forældreløs, og må nøjes med noget billigere. Det endte med et sæt tøj, der kostede 27 mark, og jeg var glad. Hver gang jeg siden hen har været i Flensborg og går forbi Hans Jürgensens manufakturforretning, kan jeg ikke lade være at tænke tilbage på den gang, jeg fik det omtalte sæt tøj til 27 mark.

Murermester Peter Hansen i Vejebæk drev en ret omfattende byggeforretning i årene omkring 1910. En del af de bygningstegninger, som murermesteren indleverede til godkendelse hos amtsforstander Clausen i Bov, er endnu bevaret. Her ses tegningen til en staldbygning for Hans Hansen på Kragelundmark fra ca. 1910. Bov amtsforstanderarkiv, bygnings-sager. LA Åb.

Teknisk skole i Egernførde og Buxtehude

Der var god udvikling i Peter Hansens byggeforretning, og der ansattes efterhånden både snedker, tømrer og murersvende, de fleste kom fra Danmark. Min læretid var udløbet 1. april 1909, og jeg rejste til Flensborg for der at deltage i svendeprøven for murere. Nu var tiden kommet, da jeg kunne begynde at tjene nogle penge. Jeg var meget glad for pladsen i Vejebæk og blev der som svend for 33 mark om ugen. For kost og logi betalte jeg ugentlig 9 mark, så der blev penge til overs for hver uge der gik. I løbet af sommeren fik jeg sparet 425 mark sammen, og tog den 1. okt. til Egernførde for vinteren over at gå på den tekniske skole. Man kunne følge undervisningen også om sommeren, såfremt man havde økonomiske muligheder, men det havde jeg desværre ikke.

Jeg tog hjem til Vejbæk og fortsatte her som murersvend sommeren 1910. Min lærermester plejede at henvende sig til »Hochbauamtet« i Moltkestrasse i Flensborg for at få tegninger udført. Dette arbejde gik jeg nu i gang med, og tog en søndag formiddag til amtsforstander Julius Clausen i Bov for at få tegningerne godkendt. Denne spurgte mig, hvorfor Peter Hansen ikke mere fik tegninger udført i Flensborg. Jeg svarede, at jeg havde været på teknisk skole i Egernførde, så nu udførte jeg disse tegninger. Amtsforstanderen spurgte derefter, om jeg ville fortsætte på skolen, og om hvem mine forældre var. Jeg svarede, at de var døde for mange år siden, at jeg meget gerne ville fortsætte på skolen, men at muligheden herfor afhang af, hvor mange penge jeg kunne tjene som murersvend i løbet af sommeren og få lagt til side til fortsat skoleophold. Hermed endte denne samtale, og jeg tog hjem til Vejbæk med de godkendte tegninger.

Efter ca. en måneds tid modtog jeg et brev fra amtsforstander Julius Clausen med anmodning om at møde på hans kontor den næste søndag kl. 10 formiddag i Bov. Uden at jeg anede noget, havde amtsforstanderen hos rektor for den tekniske skole i Egernførde søgt oplysning om mig. Hvad rektor har svaret, fik jeg ikke at vide. Helt dårlig har udtalelsen ikke været, for Clausen meddelte mig, at han havde overtaget formynderskabet for mig og tilføjede, at fra nu af skulle jeg fortsætte mit studium på teknikum både sommer og vinter. Hvordan udgifterne kunne klares, skulle jeg ikke spekulere på, de hertil nødvendige penge ville blive stillet til rådighed af Clausens konto i sparekassen i Bov, som havde kontor i gæstgivergården midt i byen. Det hele kom fuldstændig overraskende, at en mand, som jeg slet ikke kendte, tilbød at hjælpe mig, og det uden betingelser.

I løbet af det ene semester på skolen var det så småt gået op for mig, at jeg ville komme på arbejde, hvis jeg ville være teknikumingeniør.

Genehmigt!
Bau den 12 April 1914
Der Amtsvorsteher
Clausen.

M. M. Andresens »velgører«, amtsforstander Julius Clausen i Bov, godkendte de indleverede bygningstegninger ved at sætte sit stempel og embedssegel på papirerne. Bov amtsforstanderarkiv, bygningssager. LA Åb.

De fleste af dem, som jeg havde gået i klasse med, havde realeksamen og havde besøgt fagskoler om aftenen i læretiden. Jeg havde ikke anden uddannelse end den 1-klassede landsbyskole, kun to formiddage om sommeren, og i Vejbæk fandtes ingen aften- eller fagskoler. Det var en slem overraskelse for mig, da jeg første gang hørte de forskellige ting nævnt. For eks. algebra, geometri, trigonometri, ligninger, analyser, analytisk geometri og meget andet. Men nu var jeg glad for at kunne fortsætte uden at skulle spekulere på det økonomiske og for at have fået en så god hjælper. Mit største ønske var stadig en gang med tiden at ende som overbanemester. At det ikke var så let at opnå, og at det ville koste et stort slid, var jeg fuldstændig klar over.

Amtsforstander J. Clausen aftalte med chefen for Hochbauamtet i Flensborg, regeringsbygmester Rellensmann, at jeg om sommeren 1910 skulle beskæftiges på dennes kontor i Moltkestrasse. Her kom jeg til at arbejde med udfærdigelse af tegninger til bygning af det nye realgymnasium, som skulle opføres ved Nordergraben i Flensborg. Det var Clausens agt, at jeg fik så alsidig en uddannelse som overhovedet muligt. – Om efteråret 1910 rejste jeg til Buxtehude for at fortsætte 2. semester på teknikum. Efter Clausens ønske fortsatte jeg på skolen både sommer og vinter og bestod afgangseksamen som teknikumingeniør i foråret 1913. Det var min mening nu at holde op med studierne. Min formynder syntes, det var bedst at fortsætte. Jeg tog derefter igen på skolen i Buxtehude, og bestod efteråret 1913 eksamen som bygningskonstruktør. Der var både skriftlig og mundtlig eksamen, og til mundtlig eksamen skulle man møde i kjole og hvidt. Ja, det gik sandelig meget højtideligt til. Før begyndelse af mundtlig eksamen blev vi i skolens Aula enkeltvis præsenteret for eksamenskommissionens medlemmer. Forinden havde vi indøvet, hvorledes det skulle foregå, med tre skridt frem og bukke, og så tilbage igen i geledet. – Året igennem var der hver lørdag aften »Knejspe«. Man mødte i en bestemt hotelsal til selskabeligt samvær, hvor der blev sunget og drukket meget øl. Den, der kunne tømme en støvle, som rummede 2 ltr. øl, på én gang og uden at den »klukkede«, blev udnævnt til professor i øldrikken. Jeg nåede det aldrig og gjorde heller ikke alvorligt forsøg herpå. – Efter eksamen var der altid stor og fin afskedsfest, hvor alle skolens lærere med deres hustruer deltog. Alt gik mere højtideligt til den gang, end i dag.

Samtidig med at jeg var blevet færdig på skolen i Buxtehude, kom der besked til mig fra det store »Tiefbaugeschäft« Jürgen Brandt i Rendsborg, at jeg kunne begynde som konduktør for firmaet ved

bygning af højbroen i Rendsborg. Her fik jeg tilsynsarbejde med bygning af en bro over Osterrönfeld å, tilslutningsveje til »Schwebefähren«, anlæg af en jernbanestation ved Osterrönfeld m.m. Det var meget interessante arbejder, som jeg var glad for, og samtidigt var det lærerigt.

Forlovelse og militærtjeneste

Desværre måtte jeg afbryde dette arbejde, idet jeg havde fået ordre på at møde til militærtjeneste ved 3. bataljon af regiment 86 på slottet i Sønderborg den 15. oktober 1913. Jeg havde fået en pige kær, som igennem mange år havde været veninde til min søster, og blev min hustru. Det var gårdejer A. Sørensens datter, Martha Sørensen fra Rens i Burkal sogn. Hun hørte hjemme i et godt og stræbsomt hjem, hvor der var orden og gode kår. Her blev jeg godt modtaget, og for mig var det en stor glæde at komme et sted, hvor jeg virkelig var hjemme. Den 5. oktober blev vi forlovet og havde en dejlig fest.

Den 15. oktober 1913 meldte jeg mig til militærtjeneste på det gamle slot i Sønderborg. Det var forfærdeligt for mig at skulle trække i den tyske militærtrøje, men der var ingen vej udenom. På slottet i Sønderborg lå 3. bataljon, og i Flensborg 1. og 2. bataljon af regiment nr. 86. Oberstløjtnant v. Graevenitz var chef ved 3. bataljon. Jeg kom til 11. kompagni, som havde kaptajn Kosegarten som chef. Kosegartens far har engang ejet Vojensgård ved Vojens, og kaptajnen forstod og talte godt dansk. Han var imod alt dansk og forbød os, selv uden for tjenesten, at tale dansk. En dag blev jeg kaldt op til bataljonschefen v. Graevenitz, som havde embedsbolig på 1. sal i den ejendom, som politiet nu disponerer over. Bataljonschefen skulle hilse mig fra J. Clausen i Bov, så de herrer må jo have kendt hinanden. Da jeg havde uddannelse som teknikumingeniør, spurgte v. Graevenitz mig, om jeg ville udfærdige nogle tegninger, som skulle bruges i officerskasinoet. Min kompagnichef fik besked på, at jeg skulle give møde på kontoret hos oberstløjtnanten for der at udfærdige tegningerne. På slottet havde man travlt med rekrutuddannelsen, som jeg kun en gang imellem deltog i, og derfor heller ikke fik lært ret meget. Feldwebel Scheele ved 11. kompagni var meget imod, at jeg slap for rekrutuddannelse, og skældte mig forfærdeligt ud ved enhver lejlighed. Vi var flere dansksindede sønderjyder på den stue, hvor jeg lå. Der var Chresten Christensen fra Lundsgård ved Vester Sottrup, Nissen, som havde været ansat ved avisen »Modersmålet«, Mathias Hansen fra Gråsten, som efter krigen

I november 1913 blev Matthias Andresen fotograferet sammen med sine stuekammerater på kasernen i Sønderborg. Han ses som nr. to fra højre i øverste række. Privateje.

fik ansættelse i Kongens Have i København, og Brodersen, som senere fik ansættelse som vejmand i Gråsten. Mathias Hansen og undertegnede var feldwebel Schiele altid på nakken af, og vi var altid sikre på at være med ved strafeksercits. – Det tog 3-4 måneder at lære at hilse rigtigt, og førend vi fik lov til alene at forlade kasernen.

I året 1914 var der gået 50 år siden krigen i 1864, og dette skulle jo fejres på Dybbøl banke. Der blev travlt med forberedelse til denne fest. Veteraner fra Tyskland og Østrig, som havde deltaget i krigen 1864 på tysk side, blev indbudt til festen, som varede tre dage. Prins Heinrich, en bror til kejser Wilhelm, holdt hovedtalen, og den gamle generalfeldmarskal greve von Haeseler var også kommet til stede. Der var fest på mange hoteller, og den tyske højsøflåde gav opvisning med lyskastere.

August 1914 – afrejse til krigsfronten

Mordet i Sarajevo på den østrigske tronfølger og gemalinde bevirkede, at freden kom i fare, og der taltes meget om en mulig krig. Prins Heinrich nævnte også krigsfarens i den tale, han holdt på Dybbøl banke.

Den 3. august kom krigserklæringen fra Tyskland til Frankrig og England, og der blev travlt med forberedelserne til krigen på slottet i Sønderborg. Jeg husker, at bajonetterne blev slebet på kasernepladsen foran slottet, det så uhyggeligt ud, syntes jeg. Mange dansksindede blev internerede på Sønderborghus. Chr. Christensen fra Lundsgård ved Vester Sottrup og undertegnede kom her på vagttjeneste. Det var ikke tilladt for os at tale med de internerede, men det gjorde vi alligevel, det var jo vore venner. Jeg ville gerne have lov til at rejse hjem til Rens for at tage afsked med min kæreste og familie, før vi skulle af sted til fronten. Det kunne desværre ikke lade sig gøre, idet toggangen for civiltrafik var indstillet. Godt, at jeg ikke vidste, at der skulle gå 5½ år, før turen gik hjem til Rens.

Den 7. august 1914 fandt afrejsen fra Sønderborg til fronten sted. Med bataljonsmusikken i spidsen marcherede vi fra slottet til banegården. Vores nye bataljonskommandør major v. Meding råbte til os, at vi skulle synge, men det var der ikke stemning for, dertil var situationen alt for alvorlig. Et tog til transporten stod færdigt og oprangeret. Vi kørte over Tørsbøl og Padborg til Flensborg, og derfra sammen med 1. og 2. bataljon som lå i Flensborg, over Hamborg, Bremen, Osnabrück, Wesel og Krefeld til Aachen.

I den tyske offensiv august-september 1914

Ankomsten i Aachen skete søndag den 9. august om aftenen, hvor vi blev indkvarteret i en skole. Den påfølgende dag var regimentet på en øvelsesmarch i omegnen af Aachen. På grund af det varme vejr kneb det for mange reservister at klare denne march, og flere blev syge af varmen. Den 11. august gik regimentet i retning af Liège gennem brændende landsbyer. Indbyggerne var næsten alle flygtet, og kvæget, særligt køer, gik brølende rundt på markerne, idet der ikke blev malket. Efterhånden som vi nærmede os byen Liège, kunne vi høre kanontorden. Den 14. august ved middagstid fik 11. kompagni, som jeg tilhørte, ordre til at storme fortet Fléron. Vi kom i gadekamp foran fortet. Da fortet overgav sig samme dag, slap vi forholdsvis let fra stormen. Efter at byen Liège var indtaget, fortsatte marchen mod vest i retning af Tirlémont. Her kom vi den 18. august i kamp med belgiere. Om aftenen, da kampen var forbi, var jeg første gang med til at begrave faldne soldater. Næste gang vi kom i kamp, var den 23. og 24. august ved Mons mod englændere og belgiere. Det engelske artilleri skød

Skyttegrav på vestfronten fotograferet en rolig dag. Historiske Samlinger for Sønderjylland.

betydeligt bedre end det belgiske, og vi havde her betydelige tab. Efter at vi havde forceret kanalen ved Mons, kom vi over store engarealer. Her lå der mange døde og sårede englændere. Om aftenen, efter slaget ved Mons, gjorde vi holdt i en landsby. Dødtret, efter at have fået lidt at spise, lagde jeg mig på gaden, med hovedet hvilende på fortovskanten, for at sove, og jeg faldt i søvn omgående. Dagen efter nåede vi den franske grænse, og overnattede i nærheden af fæstningen Maubeuge. Den næste dag fortsattes fremmarchen i retning mod Château Thierry, hvor vi ankom den 3. september. Solen strålede hver dag fra en klar himmel. Mange besvimed under marchen. Det var uhyre anstrengende hver dag at marchere slæbende på ca. 60 pund bagage m.m. Mest knob det for reservisterne, som ikke var i træning. I Château Thierrys hovedgade mødte der os et frygteligt syn. Her havde artilleriet fyret ind i afmarcherede franske regimente. På hovedgaden lå der dynger af døde franske soldater, det er noget af det forfærdeligste jeg har set. Franskmandene må slet ikke have været klar over, at tyskerne var kommet så nær til denne by, som ligger i en dal ved Marnefloden omgivet af vinbjerger. Efter at have passeret hovedgaden stormede vi

op ad disse vinbjerger. Det var meget anstrengende, og jeg var ved at segne af træthed. Den 6. september, det var en søndag, nåede vi til byen Épernay, og vi fik besked på, at det skulle være hviledag, og det var hårdt tiltrængt. Dagen begyndte med at få sig godt vasket, og få nyt undertøj på. Der var travlt med at få en god middagsmad tilberedt. Men allerede kl. ca. 8.30 kunne vi høre kanontorden i det fjerne. Jeg så enkelte tyske kavalleriheste komme galoperende tilbage uden rytter, og det franske artilleri begyndte at beskyde os. Vi fik ikke den middagsmad, som vi havde glædet os til. I stedet fik vi ordre til at gøre klar til kamp. I.R. 76 var blevet angrebet syd for Épernay, og I.R. 86 fik ordre til at komme dette regiment til undsætning. Under fremmarchen kom vi ind i en forfærdelig artilleriskydning, og måtte søge dækning i en skov og hulvej. Franskmændene var stedkendte og kendte alle afstande. Det var ikke nødvendigt for dem først at indskyde sig, hvorfor de hele tiden sendte artillerisalver over til os. 11. kompagni, som jeg tilhørte, var nået til en stor landevej, og vi søgte dækning i landevejsgrøften. En løjtnant kom ridende hen ad vejen og gav ordre til at anbringe bajonetten for at være forberedt på et fransk angreb. Uden ophold i ca. 9 timer beskød det franske artilleri os med salver, og vi havde mange sårede og døde. Når en granat eksploderede tæt ved os, gjorde det forfærdeligt ondt i hele kroppen. Min sidemand Dombrowski lå med ansigtet ned mod jorden og rystede. Han havde kanonfeber, som man kaldte det, og reagerede slet ikke, når jeg talte til ham. Da det blev aften, kom jeg op af grøften og så i retning af Paris, at landsbyerne stod i flammer, og alt var et ildhav. Det var forfærdeligt at se de mange sårede blive båret tilbage til forbindsstedet og høre deres klagen. Jeg sagde til mig selv, at her skulle de, som startede denne grusomme krig, blot være én time til stede, så ville der blive gjort en ende på dette frygtelige myrderi. I løbet af denne ene dag havde Rg. 86 tabt mere end 1000 mand. Om aftenen kl. ca. 22 holdt artilleriet op med at skyde, og vi blev sat til at bære de sårede tilbage til forbindspladsen. Om natten gik vi nogle km tilbage og gravede os ned på en mark og fik et par timers søvn. Meget tidligt, ved 5-tiden den 7. september, begyndte det franske artilleri igen at hamre løs på os, og hen på formiddagen fik vi ordre på at gå tilbage. Hvad der videre skete i dagene fra den 7. til den 13. september, husker jeg ikke. Megen søvn fik vi ikke, og ofte i kamp og marcherede mange km tilbage. Den 13. september, det var en søndag, gik vi i ilmarch tilbage. Det regnede hele dagen, og vi nåede dødtrætte og gennemblødte om eftermiddagen ved tretiden Moulin sous Thuvent. For at konsta-

tere, hvor mange der var til stede, skulle hver gruppe opgive, hvor mange der var tilbage i hver gruppe. Da jeg var alene i min gruppe, meldte jeg: »Gruppe Fjytzner til stede mit einem Mann«. Jeg var den eneste tilbage af de 17 mand, der tog til fronten fra Sønderborg den 7. august 1914.

Jeg var sluppet meget heldigt, indtil den dag vi gjorde holdt ved Moulin sous Thuvent. Et par kugler var gået gennem min trøje, og af granatsplinter havde jeg fået nogle sår ved øret og i nakken, men var dog ikke alvorligt såret. Om aftenen den 13. september startede vi et natangreb på de franske stillinger, men måtte gå tilbage i nattens løb. Nej, det var nu slut for tyskerne at gå fremad. Krigslykken havde vendt sig, og vi var mange, som allerede dengang var klar over, at tyskerne havde tabt krigen. Hver nat gravede vi os dybere ned i jorden, og det samme gjorde franskmændene. Om dagen lå arbejdet stille, fordi de franske flyvere ikke måtte blive klar over, hvad vi foretog os. Om natten skiftedes vi til at stå på forpost i terrænet mellem skyttegravene. Om dagen blev vi uafbrudt beskydt af artilleriet. Jeg husker, at jeg på min fødselsdag den 17. september skrev tre breve, og at jeg denne dag mange gange måtte holde op med at skrive og dukkede mig helt ned i bunden af skyttegraven for ikke at blive ramt af granatstumper.

Frivilligt krigsfangenskab

Om eftermiddagen lørdag den 19. september kom der ordre om, at vi den næste morgen kl. 5.15 skulle storme de franske skyttegrave med opplantet bajonet. Geværerne måtte ikke lades. Dette for at undgå, at vi ved en fejltagelse i morgendæmringen kom til at skyde på hinanden. Der ville ikke blive givet nogen angrebskommando. Urene skulle overalt stilles ganske nøjagtig, og præcis kl. 5.15 skulle vi gå til angreb. Jeg ligesom anede, at der for mig ville ske noget særligt under stormen på de franske linier søndag morgen den 20. september. At det skulle lykkes mig at komme i krigsfangenskab, tænkte jeg slet ikke på. Jeg lod tankerne gå tilbage til Sønderjylland, til min forlovede og mine søsken-de. Måske jeg aldrig mere ville komme tilbage, tænkte jeg.

Det blev denne aften sent, før jeg faldt i søvn i skyttegraven. Den næste morgen blev vi vækket ved fire-tiden. Vi fik kaffe i et lille aluminiumsbæger, og et stykke tørt brød. På slaget 5.15 sprang vi op af skyttegraven, og med opplantet bajonet stormede vi de franske

skyttegrave, medens hele regimentet brølede hurra. De franske soldater i gravene blev så forskrækkede, at de slet ikke rørte på sig, og blev ganske roligt siddende. Jeg nåede ned i slugten ved Moulin sous Thouvent, hvor der stod en hel del officerer i ivrig diskussion. Jeg nærmede mig og hørte, der blev sagt, at bataljonskommandøren von Meding var faldet, og at major von Burstin havde overtaget kommandoen for 3. bataljon af regiment 86. -

Jeg stod her bag ved »feldwebel« Scheele, som kendte mig fra Sønderborg, idet han var feldwebel ved 11. kompagni, som jeg tilhørte. Så snart han så mig, sagde han i en barsk tone: »Vil du din dansker se at komme fremad mod fjenden, og det hurtigt.« Herefter fortsatte jeg op ad skråningen fra slugten. Franskmændene havde kappet grene af træerne og anbragt disse i et lag med spidsen ned ad skråningen for at gøre det besværligt at komme hurtigt op ad skråningen. Det var første gang, at jeg havde set noget sådant udført. Når grenene er fugtige, er det vanskeligt at få fodfæste, og man kan kun komme langsomt fremad. Efter at være kommet op ad skråningen, hørte jeg kommandoen: »Auf den zurück gehenden Feind feuern« – Ud over marken så jeg de franske soldater, som endnu dengang var iklædt de røde uniformer, løbe tilbage. I nærheden, hvor jeg befandt mig, så jeg pludseligt tre franske soldater springe op for at løbe tilbage. Alle tre blev ramt af tyskernes kugler og blev liggende livløse. Jeg er sikker på ikke at have ramt nogen af de tre, idet jeg sigtede et par meter over dem. Nu blev der ret roligt, hvor jeg befandt mig. Hele tiden tænkte jeg, om der måske ville vise sig en mulighed for at komme over til franskmændene og i fangenskab. Jeg fik øje på en med grene afdækket skyttegrav. I den ene ende af skyttegraven var der en åbning, og jeg gik ganske forsigtigt derned. Forsigtigt, fordi jeg ikke kunne vide, om der befandt sig franske soldater der. Skyttegraven havde en længde af ca. 8-10 m, og på grund af afdækning med grene var her meget mørkt. Jeg syntes at kunne skimte noget i den anden ende af graven, hvorfor jeg nærmede mig ganske langsomt. Til min overraskelse fandt jeg her tre døde franske soldater. Efter at være kommet tilbage til indgangen, så jeg ud over terrænet, for om muligt at få øje på franskmændene og så vinke til dem for at tilkendegive, at jeg ønskede at blive taget til fange. Så snart jeg viste mig, blev der skudt fra flere sider. Projektilerne slog ned i jorden på alle sider, og jeg måtte igen gå ned i skyttegraven. Med mellemrum kom jeg op af graven for at orientere mig og se, om der skulle være nogen mulighed for at komme over til franskmændene. Da jeg tredje gang var kommet op af graven, så jeg en fransk soldat

komme ud af nogle buske med geværet i hånden. Han var kun 8-10 m fra mig og så til den modsatte side, hvorfor han ikke så mig. I det samme øjeblik gjorde jeg geværet klar, sigtede på soldaten og råbte så højt jeg kunne. Selvfølgelig ville jeg kun skyde i nødværge. Den franske soldat blev meget forskrækket og kastede sit gevær fra sig. Jeg gjorde tegn til ham, at han skulle komme hen til mig, hvorefter vi gik sammen ned i skyttegraven. Franskmanden havde et brød på ca. 4 pund hos sig, og vi satte os til at spise begge to. Mit gevær med oppløst bajonet satte jeg ved siden af. Nu først kom jeg i tanker om, at mit gevær slet ikke var ladet, idet vi havde fået ordre på at storme de franske skyttegrave uden at lade geværet. Det havde jeg glemt, da jeg sigtede på den franske soldat, som her sad ved siden af mig, og som jeg havde taget til fange. Vi to sad nu roligt sammen en time eller måske $1\frac{1}{2}$ i skyttegraven. Desværre kendte jeg den gang ikke det mindste til det franske sprog, og den franske soldat kunne ikke ét ord tysk, så det var umuligt at gøre os forståelig sammen. Som jeg nu sad og filosoferede over, hvorledes jeg skulle bære mig ad med at gøre den franske soldat forståelig, at jeg ønskede, at han tog mig til fange, hørte jeg nogle tyske soldater passere bag ved skyttegraven. De førte en tilfange-tagen fransk soldat tilbage. Da de fik øje på den mand, som sad i graven hos mig, fik han besked på at følge med dem. Jeg var glad for, at man lod mig blive. Efter i nogen tid at have siddet roligt alene i skyttegraven begyndte både artilleriet, maskingeværer og geværild for alvor at tage til, så luften dirrede efter eksplosionerne. Jeg prøvede et par gange at stikke hovedet op af skyttegraven for at orientere mig om, hvad der foregik. Efterhånden gik det op for mig, at jeg var kommet helt frem i nærheden af de franske skyttelinjer, for der blev skudt på mig fra alle vinkler, så snart jeg viste mig. Det stod klart, at dersom jeg prøvede at nærme mig franskmændene, så ville jeg blive skudt ned. Der var ikke andet at gøre end at søge tilbage til kompagniet, for at have en chance for at bjerpe livet. – Da der et øjeblik ikke blev skudt så kraftigt, kom jeg op af skyttegraven for at begive mig tilbage, den vej jeg var kommet. I det samme kom en tysk soldat løbende på min venstre side og råbte: »Skynd dig at komme med tilbage, for franskmændene angriber, og de er ikke ret langt borte«. Jeg ville helst blive alene og lod den tyske soldat løbe. Efter at være nået et lille stykke ned ad skråningen, som førte ned til slugten ved Moulin sous Thouvent, fik jeg et stykke fremad øje på en lyttepost. Det var et fletværk af grene, og uden for lå der fire døde franske soldater. Langsomt og forsigtigt nærmede jeg mig lytteposten for at

undersøge, om der var andre end de døde soldater i nærheden, men det var der ikke.

I nærheden var der en lille forhøjning som jeg besteg for at orientere mig. Næppe var jeg kommet op på forhøjningen, før jeg blev kraftigt beskudt, kuglerne gik med et smæld ned i jorden, og det var et under, at jeg ikke blev ramt. Hurtigt kom jeg ned og gemte mig bag nogle grene. Efter nogen tid holdt skyderiet op. For evt. at kunne værgе mig, fik jeg nu ladet mit gevær, 5 kugler i magasinet, og én i løbet, og søgte så at komme tilbage til udgangsstillingen. Jeg kom dog ikke ret langt, for pludselig stod der 7 eller 8 franske soldater over for mig i en afstand af ca. 10 m og sigtede på mig. Den soldat, som stod lige overfor, sigtede på brystet, og jeg syntes allerede at kunne mærke, hvor han traf. Det løb mig koldt ned ad ryggen, og aldrig i mit liv er jeg blevet så forskrækket som den dag. Jeg stod stille og rørte mig ikke, og fik ikke sagt det mindste. De franske soldater sænkede geværene, kom hen til mig og sagde »Bonjour camarade«. Ja, nu var jeg krigsfange, og det skete på en måde, som jeg slet ikke havde tænkt mig. Krigen var forbi for mit vedkommende, og det var jeg godt tilfreds med. Men hvad ville der ske med mig som krigsfange?

Til fangelejr i Bretagne

Man førte mig tilbage, omtrent den vej jeg var kommet, gennem skoven, op ad skråningen fra slugten ved Moulin, og hen til en meget stor stenhule. Der var der både kavalleri og infanteri, og man hørte tydeligt hestene vrinske. Lige efter mig ankom der yderligere tre tyske soldater som krigsfanger. Nogle franske kavalerister var ved indgangen til hulen i færd med at koge kaffe. En fransk løjtnant, som talte udmærket tysk, kom hen til os fire krigsfanger og gav os cigaretpapir og en pakke tobak. Da vi ikke forstod kunsten med fingrene at rulle en cigaret, udførte han det for os. Der kom nu en fransk soldat med en sæk fuld af tyske breve, som man havde erobret. Den franske løjtnant oversatte, hvad der stod i brevene til fransk for de omstående franske soldater. I flere breve var der ønsker om, at tyskerne snart kunne marchere ind i Paris, og det morede de franske soldater sig over. Nej, det blev jo ikke til noget med tyskernes indmarch i Paris. Med det tabte slag ved Marne havde tyskerne også tabt krigen.

Om eftermiddagen den 20. september mellem kl. 13.30 og 15 holdt det tyske artilleri uafbrudt indgangen til stenhulen under ild. Det var

nogle forfærdelige knald det gav, når granaterne eksploderede ved indgangens nærhed, og jeg skal love for, at de soldater, som opholdt sig uden for indgangen, fik travlt med at komme indenfor. Der blev pludselig et forfærdeligt røre blandt de franske soldater, og vi fire krigsfanger blev stillet op i række med en sæk brød på ryggen. Vi fik besked på, når kommandoen lød, da at løbe ud af hulen så hurtigt som muligt. Kl. ca. 15.30 holdt tyskerne op med bombardementet, og vi løb ud af hulen så hurtigt, vi kunne. Fire franske soldater førte os nu længere tilbage ad en landevej. Det tyske artilleri holdt landevejen under ild, og pludselig eksploderede en granat i en afstand af ca. 30-40 m fra det sted, hvor vi befandt os. To franske soldater udstødte et hjerteskrærende skrig og faldt døde om. Nogle kugler ramte min højre fod og fremkaldte nogle buler i støvlen. Det gjorde forfærdelig ondt, mit ben svulmede meget op, og jeg måtte tage støvlen af. – Vi var fire krigsfanger, og to af dem støttede mig under den videre tur fremad. Lidt længere fremme mødte vi en højerestående fransk officer, som talte udmærket tysk. Han spurgte os, hvilket regiment vi tilhørte, hvornår og hvor vi var blevet taget til fange. Ja, sagde han, det er Jeres kejser Wilhelm, som er skyld i denne krig. Senere på eftermiddagen gjorde vi holdt ved en større bygning i en landsby, og blev anbragt i en stor lade. En fransk løjtnant, som talte tysk, kom ind til os og sagde, at nu ville der blive foretaget en undersøgelse, og hvis der fandtes noget af fransk oprindelse, så var det stjålet, og vedkommende ville blive skudt. Jeg havde en lille saks med hjemmefra, som var fabrikeret i Frankrig, og den lod jeg hurtigt forsvinde. Omkring 6-tiden marcherede vi så videre og gjorde holdt foran en vældig dør ved en bjergskråning. Efter en kortere ventetid kom der en statelig dame klædt i sort, med en meget stor nøgle, og døren blev åbnet til en stor stenhule. Her skulle vi overnatte. En vagtmand mødte med en sæk fuld af kiks, og hver krigsfange fik tre kiks af størrelse ca. 4 x 5 cm, før vi blev ført ind i stenhulen. Nu blev døren til hulen lukket, og det blev fuldstændigt mørkt. Efter at have spist de omtalte kiks, lagde vi os til hvile. Næste morgen blev vi ført til en banegård, hvor et godstog stod oprangeret. Det var kreaturvogne, og vi var så mange i hver vogn, så tæt pakkede, at kun en del af os kunne få plads til at sidde ned. Før toget kørte, blev en låge foroven i vognen åbnet, og der blev kastet ét brød ind til hver fange. Det er den værste køretur, jeg nogensinde har været ude på. Befolkningen må have været underrettet om fangetransporten, for hver gang vi gjorde holdt ved en banegård, var der mange mennesker til stede, som råbte og skældte ud på os. Mange

»Suppe i lejr af tyske krigsfanger« – sådan lyder påskriften på dette postkort i professor Paul Verriers billedsamling. Postkortet stammer fra en lejr ved Orléans. Historiske Samlinger for Sønderjylland.

kvinder stod og fægtede med en brødkniv og ville helst skære halsen over på os. Vagtmændene passede dog godt på, at der ikke skete os noget. Da vi på en større jernbanestation var kommet ud på perronen for at skifte over i et andet tog, styrtede nogle senegalnegre løs på os. Jeg så knivene blinke i luften, og hvis ikke franske officerer med revolver havde holdt negrene tilbage, så var der uden tvivl sket noget forfærdeligt.

Endelig, på 3. døgn, gjorde vi holdt ved banegården Coëtquen i Bretagne. Her fandtes en stor fransk militærlejr, hvor det franske 10. armékorps som havde generalkommando i Rennes, holdt manøvre. Ved indgangen til lejren kom vi forbi et stort bageri. Foran bageriet stod der mange bagersvende, som råbte til os: »Nach Paris, v. Kluck«, og så morede de sig. Von Kluck var hærchef for 1. armé, som reg. 86 tilhørte.

Camp de Coëtquen

Et areal af lejren »Camp de Coëtquen« tjente til anbringelse af krigsfanger og var indhegnet med trådhegn. Der blev udleveret materialer til opstilling af telte. I hvert telt var der plads til 15 mand. Gulvene bestod af trærammer. Der var ikke noget med tæpper, halm eller hovedpuder,

nej, der var kun brædder at ligge på, og intet at dække sig med. Jeg benyttede gerne min hue som sovepude, og min trøje til at dække over hovedet for træk. Kl. 10 om formiddagen blev der udleveret brød, som blev delt i portioner med 300 gr. til hver. Det var den daglige portion. Det var ikke så let at få delt brødet, så der blev nøjagtig 300 gr. i hvert stykke. Derfor foregik fordelingen således, at en mand skulle vende sig om, en anden pegede på det stykke som skulle fordeles, og førstnævnte sagde så navnet på den mand, som skulle have det stykke brød. Til at begynde med havde vi en kniv til at skære brødet i stykker med, men da flere havde begået selvmord ved at skære pulsåren over med en kniv, blev alle knive taget fra os, og derefter måtte vi brække brødet i stykker med fingrene. På denne måde var det ikke let at få lige store stykker brød. Om aftenen fik vi serveret en slags suppe, men det havde nu ikke megen lighed med suppe, og var ofte uspiseligt. At det blev galt med maven, siger sig selv, og det blev ganske forfærdeligt med dysenteri. Efterhånden svandt kræfterne. Når jeg skulle rejse mig, måtte jeg først ligge lidt på maven, og så lidt på knæene, før jeg kunne komme op på benene. Rejste jeg mig på én gang, så besvimed jeg og faldt om. På grund af sult var det svært at falde i søvn. Var man endelig faldet i søvn, så drømte man om bajonetangreb, artilleri og geværild, og om kammerater man kendte, og som faldt på slagmarken. En dag kom jeg i snak med en barbermester fra Hamborg, og vi blev klar over, at jeg på teknikum i Buxtehude havde været sammen med en fætter til ham. Barbermesteren havde en del franske penge. De franske vagtposter gik patrulje ved trådhegnet og blev afløst hver anden time. Af en af disse vagtposter havde barbermesteren en nat købt et stykke brød for en franc. Han gav mig en franc og syntes, at det skulle jeg også prøve. Jeg skulle gå langs med trådhegnet med min franc i hånden og til vagtposten sige: »De pain, s'il vous plaît monsieur.« Jeg gentog det mange gange, for det var jo ikke så let med et sprog, som jeg dengang ikke kendte det mindste til. En nat gjorde jeg så forsøget. Da jeg fik øje på vagtmanden, gik jeg med min franc i hånden tæt hen til trådhegnet og gentog flere gange: »De pain, s'il vous plaît monsieur.« Vagtmanden gik på den anden side med gevær og opplantet bajonet. Pludselig tog han geværet ned og stak efter mig med bajonetten, så jeg hurtigt måtte springe til side. Hvor blev jeg ked af, at det ikke lykkedes for mig at få købt et stykke brød den nat, og jeg gjorde ikke forsøget igen. – Herefter var jeg så heldig at træffe Jørgen Blom fra Majbøl Løkke på Als, som flere gange gav mig noget brød. På en eller anden måde havde han fået fat i en hel del brød,

hvorledes det er gået til, fik jeg ikke at vide. I lejren blev der oprettet en kantine, hvor der kunne købes brød, og da vi havde fået sendt penge hjemme fra, fik vi mulighed for at købe brød dér.

Lejrkommandanten i Coëtquen var, efter hvad man fortalte, en oberst af reserven, som vi ikke så ret meget. To sergenter, som stammede fra Elsass, og som kunne tale både tysk og fransk, og som havde været soldater i den franske fremmedlegion, bestemte alt i lejren. Det var to brutale fyre. Den værste af dem kaldte vi »Lionshang«. Efter at vi havde opholdt os i lejren i omtrent 4 måneder og var kommet lidt til kræfter, blev vi ført ud på den franske del af lejren, for dér med en lille hammer at slå sten i stykker, som så blev anvendt til forbedring af vejen i lejren. Når vi, efter »Lionshangs« skøn, arbejdede godt, fik vi lov til at hente en spand vand, så vi kunne få noget at drikke.

Som jeg før har fortalt, hørte der et stort bageri til lejren, som også bagte brød til de franske soldater. Det skete, at nogle krigsfanger blev beordret til bageriet for med en trillebør at køre brød fra selve bageriet ud i et skur, hvor brødet blev anbragt på hylder. Der var en gang midt ned gennem laden, og en dør i begge ender. Jeg var så heldig en dag at blive beordret til dette arbejde. Ved begge døre stod en fransk soldat vagt for at passe på, at vi ikke stjal af brødet. Da begge de franske vagtposter samtidigt fjernede sig et øjeblik fra døren, benyttede jeg lejligheden til at tage et franskbrød og anbringe det under vesten. Under den videre kørsel med brød havde jeg meget besvær med at holde brødet på plads. Når arbejdet var færdigt, skulle vi stille op uden for bageriet, i rækker med 4 mand i hvert geled. En fransk soldat følte så på hver enkelt af os for at forvise sig om, at ingen havde brød på sig. Da turen kom til mig, trak jeg maven ind så godt jeg kunne, for at give plads til det 2 kg store brød, som jeg havde taget. Hvor var jeg lykkelig over, at vagtmanden ikke opdagede, at jeg havde et brød på mig. Efter sigende ville opdagelsen være blevet straffet med 5 års fæstning. Det kan nok være, at kammeraterne var forbavset over, at det var lykkedes mig at få et brød med hjem. Den følgende nat spiste jeg brød hele natten, og det var vel nok rart for en gangs skyld at blive mæt.

I lejren var der nogle sønderjyder, Peter Mamsen fra Møgeltønder, Jacob Blom fra Burkal, og jøden Neubauer, som var ejer af grusgraven i Røde kro. De sanitære forhold var forfærdelige. Der stod et par lange cementtrug med vand, hvor vi kunne få os vasket. Det varede ikke længe, før alle var befængt med lus, og lusene svømmede på vandet i cementtrugene.

En dag fik vi at vide, at der skulle sendes 70 mand på vejarbejde til en by som hed Loudéac, og jeg var så heldig at komme med. Fra banegården Coëtquen blev vi med tog befordret til Loudéac. Det er en mindre by, jeg vil skønne på ca. 8000 indbyggere, og med smalle gader. Beboerne var blevet underrettede om vor ankomst, for der var mange mennesker i gaderne. Da vi blev ført fra banegården til slagteriet, hvor vi blev indkvarteret, stod der tæt med mennesker på fortovet. Mange kvinder stod med en kniv i hånden og viste, at de ville skære halsen over på os. Enkelte mænd stod og pegede på os med en revolver, men der var dog ingen der skød. Når nogen prøvede på at komme os for nær, blev de skubbet tilbage af vagtmandskabet. Slagteriet var indhegnet med et stakit af jern, og ved indgangen var der en stor dobbelt jernport. Mellem indhegningen og slagteribygningen var der en større gårdsplads, hvor vi blev ført ind. Uden for porten samlede en mængde mennesker sig og skældte rasende på os. Vi fik nu anvist plads i båsene. I store båse 7-8 mand, og i de mindre 4-5 mand, og der blev leveret halm, som vi kunne hvile os på om natten. Vi blev sat i arbejde med anlæg af en landevej, og jeg hjalp entreprenøren med afsætning og nivellering. Da kommunen var tilfreds med arbejdstempelet, fik vi hver dag udleveret et stykke flæsk.

Da jeg havde opholdt mig i Loudéac i omtrent 3 måneder, ankom der en fransk underofficer fra lejren i Coëtquen for at hente mig tilbage. Han fortalte, at jeg skulle sendes til Le Havre for at hjælpe ved bygning af jernbanespor. Med toget gik turen tilbage til lejren. Vi ankom her om aftenen ved 22-tiden. »Lionshang« befandt sig ved indgangen, og da han så mig komme, tog han mig i kraven og sagde: »Was hast du Schwein verbochen!« Når der på grund af dårlig opførsel eller lignende blev hentet en krigsfange hjem fra et arbejde længere væk, var det regel, at vedkommende med næste transport blev sendt til Afrika. Vagtmanden, som havde hentet mig tilbage, fortalte så, at jeg var blevet hentet tilbage til lejren for at hjælpe til med bygning af jernbaneanlæg i Le Havre og dermed gav »Lionshang« sig tilfreds.

Til Aurillac

Det kom imidlertid til at gå anderledes. Jeg blev ført ud til en fransk løjtnant, som talte tysk, og som spurgte mig, om jeg kunne tænke mig at komme til en lejr for dansksindede fanger i Sydfrankrig. Da jeg bekræftede dette, sagde løjtnanten, at så skulle jeg vente et par dage,

*Matthias Andresen
fotograferet som
krigsfange i Aurillac
i 1916. Privateje.*

indtil der var mødt nogle flere, som også skulle sendes af sted. Der var sket det for os sønderjyder så lykkelige, at en franskmænd, professor Paul Verrier, ved henvendelse til den franske regering havde fået udvirket tilladelse til oprettelse af en særlejr for dansksindede sønderjyder i Aurillac i Auvergne. Den 23. januar 1915 havde professor Paul Verrier været i Camp de Coëtquen for at tale med mig, om jeg kunne tænke mig at komme til denne særlejr. I samme anledning havde han været i Camp de Rennes, Montfort, Dinan og Saint Briec for at tale med de sønderjyske krigsfanger, som opholdt sig dér. Der måtte mange forhandlinger til, før Verrier fik tilladelse til oprettelse af særlejren.

Den franske kaptajn Defournousom blev lejrchef og var en meget vanskelig herre at forhandle med, og valget af sergent Boulanger til tolk i lejren var heller ikke særlig heldigt. Den bedste overordnede vi fik i lejren var løjtnant Tisseau. I alle henseender en udmærket og behjælpesom mand for os sønderjyder. Han var gift med en svensk dame og talte udmærket dansk.

Efter et ophold på ca. en uge i lejren Coëtquen var der forsamlet 8 sønderjyder, som skulle sendes til Aurillac. Vi fik udleveret brød, tobak og ost, og så gik turen til banegården Coëtquen og derfra med tog sydpå til Aurillac i Auvergne. Departementet Cantal er et bjerglandskab, et højtliggende og barsk landskab med 600 udslukte vulkaner, med romantiske, maleriske udsigter. Efter en køretur på 2½ døgn gjorde toget holdt på banegården i Aurillac. Løjtnant Tisseau stod på perronen og bød os på dansk velkommen til Aurillac. – Herfra blev vi ført til École Albert, en tidligere drengeskole, som var udset til opholdssted for sønderjydske krigsfanger. Efter at være kommet gennem en stor port ind på skolepladsen fik vi besked på at tage ophold under et halvtag i højre hjørne af pladsen. Her mødte tolken Boulanger og udspurgte hver enkelt om navn, fødested, sindelag og meget andet, før vi fik lov til at gå ind i selve skolebygningen. Kun de fanger, som vedgik at være dansksindede, fik lov til at blive i lejren. Den første jeg hilste på var Mathias Hansen (senere opsynsmand i Kongens Have i København), han var i færd med at pumpe vand. Han lagde ikke mærke til, at jeg nærmede mig. Jeg kom bag på ham, gav ham et lille slag på ryggen, og sagde på sønderjydsk »godaw Matias.« Han kunne slet ikke forstå, at det virkelig var mig. Vi var tre, som hed Andresen, og to af disse Andre'sener var faldet. Ved en fejltagelse havde Mathias Hansens far meddelt, at jeg var en af de faldne. De to faldne var en bror til amtslandmåler Andresen i Tønder, og Andresens søn fra Tinglev, hvis far havde været medejer af Tinglevhus.

Krigsfangetilværelsen i Auvergne

Vi havde det meget godt på École Albert, og meget bedre end i lejren Coëtquen, især var maden langt bedre. Da det blev sommer, blev vi i hold på 5 fanger og en vagtmand sendt ud på bondegårde for at hjælpe til med at slå græs og køre hø hjem. Det første sted, jeg kom til, var hos en »fermier« [forpagter], som hed Delmas, i landsbyen Polminhac. Det foregik på en helt anden måde end hjemme i Sønderjylland. Der

blev kun anvendt to-hjulede vogne, som blev trukket af stude, som dirigeredes ved kommandoråb, og ingen tømmer. Et åg blev spændt for panden af studene. Den første dag vi kørte hø hjem, kørte forpagteren foran, og jeg fulgte efter med et andet spand stude. Pludselig bøjede 1. spand af til højre, og jeg skulle følge efter. For at få studene til at gå til højre, skulle man stikke den venstre stud på indersiden og sige »droite«, hvilket betyder højre. Da jeg ikke havde fået meget at vide om, hvorledes jeg kunne få studene til enten at gå til højre eller venstre og ingen kendskab havde til fransk, råbte jeg noget på sønderjysk, men det forstod studene jo ikke, og begyndte at løbe. Jeg sprang ned af vognen. Forpagteren kom hen til mig og forklarede, hvorledes jeg skulle bære mig ad. Før vi startede, havde jeg fået udleveret en stok, hvori der sad et søm. At jeg skulle stikke studene for at skifte retning, havde jeg dog aldrig tænkt mig. Efter denne belæring lykkedes det mig at få studene til at gå den vej, de skulle.

Auvergne er et vildt og barskt landskab. Sten og atter sten, høje bjerge med stejle, skovklædte skrænter. Mørke, smalle, dybe kløfter, i hvis bund bække skummer af sted. Bredere dalstrøg med en å snoede sig ud og ind med frodige enge ved hver side, og græsklædte skråninger højt op ad bjergene. Da der overalt i jordbunden findes masser af både små og store sten, kan heste ikke bruges, hvorfor stude foretrakkes som trækraft. Bygninger, det gælder både stuehus, stald og lade, er helt anderledes indrettet end hjemme i Sønderjylland. I stuehuset er der altid et meget stort køkken med en åben kamin. Et langt bord med en bæk ved hver side, og en stor skuffe ved den ene ende af bordet, hvor brødet er anbragt. Indgangsdøren var delt i to halvdøre, i lighed med stalddøre hos os i gamle dage. Ydermure var af sten fra bjergene og havde gerne en tykkelse af 80-100 cm. I vinduet var der jernstænger på tværs med en afstand af ca. 20 cm. Som regel var der en eller to himmelsege i køkkenet. Stald- og ladebygninger var som regel også opført med samme stabile ydermure, og tømmeret var altid af egetræ. Til hver gård hørte en stor kælder, hvor der var oplagret tønder med rødvin. Maden var meget ensformig. Hver dag, både søgne- og søndag, fik vi bouillonsuppe og bagefter franskrød med ost og flæsk. Til hvert måltid blev der serveret $\frac{1}{2}$ liter rødvin pr. mand. Gaffel eller kniv så vi aldrig, og alle brugte lommekniven. Der var ikke noget på landet, der hed 8-timersdag, vi begyndte arbejdet, så snart det var blevet lyst, og sluttede, når man ikke kunne se mere. Sovepladsen var i en lade eller på en loftsplads. I de $4\frac{3}{4}$ år jeg var krigsfange, har jeg aldrig haft lejlighed til at sove i en seng. Som regel blev vi sendt ud i hold på 5

fanger og én vagtmand. Ankomsten blev meldt til den stedlige kommuneforstander, som så gav besked på, hvor vi skulle arbejde. De første to år måtte vi ikke opholde os mere end 14 dage i samme kommune, hvorefter vi om søndagen marcherede til en anden kommune. På den måde havde vi lejlighed til at lære mange landsbyer i Auvergne at kende, og det skete ret ofte, at vi kom til en gård, hvor vi havde været en gang tidligere.

Da der var gået omtrent to år på denne måde, kom jeg tilbage til lejren i Aurillac. På en større gård i Escoudert var en af fangerne blevet syg og var kommet tilbage til lejren. I hans sted skulle der udsendes en anden mand. Hans Fuglsang Damgård (senere biskop i København) stod for udsendelse af fangerne. Han spurgte, om jeg kunne tænke mig at komme ud på denne gård i Escoudert, og det sagde jeg ja til. Sammen med en vagtmand gik turen til fods ud af byen. Ved bygrænsen fandtes et toldsted, og der var bomme over vejen. Når bønderne kom kørende med varer, som de ønskede at sælge i Aurillac, blev der afkrævet told, før de kunne fortsætte kørslen. Til godset i Escoudert hørte der et slot og en del landbrugsbygninger. På slottet boede ejeren Martin og dennes hustru. Ved ankomsten mødte jeg Sønke Jørgensen (efter hjemkomsten murermester i Padborg). Jeg spurgte ham, hvad man beskæftigede sig med på godset. Vi laver det, som vi selv synes om, sagde Sønke Jørgensen til mig. Det havde jeg dog aldrig hørt før, at vi selv kunne bestemme, det lød alt for godt til at være sandt. Godsejer Martin var en rigtig drukkenbolt. Efter hvad der blev fortalt, havde han arvet mange penge efter en onkel, også dette gods. Hustruen, som var meget yngre end han, var fra Paris. Hun var meget smuk, og hvad der var det vigtigste for os, hun var ualmindelig god imod os sønderjyske krigsfanger. På godset var der 6 flotte rideheste, og jeg skal love for, at fruén sad flot til hest. Mit første arbejde bestod i at grave kartofler op og hugge pinde til fyret. Der var ingen grænser for fruéns godhed mod os sønderjyske fanger. Når en af os havde fødselsdag, spændte fruén hesten for vognen og kørte til Aurillac for at købe kager. Om aftenen blev vi så inviteret til at besøge hende på slottet, hvor hun beværtede os med kager og vin. I de to år jeg opholdt mig her, lærte jeg det franske sprog. Jeg holdt en fransk avis og var ofte om aftenen på slottet for at læse højt for fruén, som så hjalp mig med at få fat i den rigtige udtale. Jeg vil aldrig glemme de to gode år på godset i Escoudert hos hr. og fru Martin. -

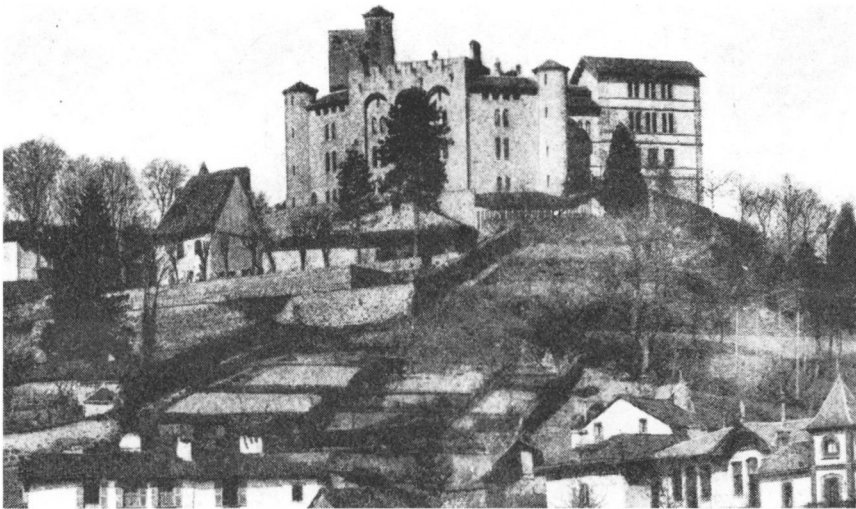
I Auvergne fandtes alle steder såkaldte »bikubeovne« til brødbagning. På godset i Escoudert var det altid Sønke Jørgensen, som stod

for opvarmning af ovnen. Hertil blev der anvendt tjørn, som giver god varme. Man spiste udelukkende hvedebrød på denne egn, og brødet var godt og velsmagende. Professor Paul Verrier besøgte os flere gange for at spørge, om vi havde noget at klage over, eller om der var noget, han kunne gøre for os. Vi sønderjyske krigsfanger er denne mand megen tak skyldig.

Hjemrejsen i sigte

Under et tordenvejr slog lynet ned i en kostald som brændte, og Peter Mortensen fra Vester Sottrup reddede malkerøgterens lille dreng ud af den brændende bygning. Muremester Sønke Jørgensen og undertegnede opførte en ny staldbygning i mere praktisk udførelse, end man ellers havde på denne egn. Vi blev næsten helt færdig med arbejdet til våbenstilstandsdagen den 11/11 1918 kl. 11.00. Sønke Jørgensen og jeg var i fuld gang med udførelsen af de sidste arbejder i den nye staldbygning. På slaget kl. 11 begyndte kirkeklokkerne i nabobyen Sct. Paul de Landes at ringe, og de blev ved med at ringe. Jeg sagde til Sønke Jørgensen: »Ved du hvad Sønke, jeg tror sandelig, at det er fredsklokkerne, som ringer, og så kommer vi snart hjem!« Arbejdet gik i stå, og Sønke bad mig om at gå hen på kroen og købe en flaske rødvin. Begivenheden skulle dog fejres, syntes han. På vejen til kroen kom jeg forbi slottet. Fru Martin åbnede gavlvinduet og hilste. Jeg råbte: »C'est la paix, madame?« – »Nej, det tror jeg dog ikke Mathias!« Slotsfruen var vist bange for, at vi holdt op med at arbejde, såfremt hun bekræftede, at nu var krigen forbi. Samme aften fik vi besøg af 5 kammerater, som arbejdede på nabogården Bouysseu hos advokat Delmas. Aftenen blev fejret med adskillige flasker rødvin, og stemningen var høj ved tanken om, at nu kom vi snart hjem. Vi troede virkelig, at der ikke ville gå mange dage, før rejsen gik hjemad, hjem til vore kære, som vi ikke havde set i flere år. Det var en slem skuffelse for os, at vi skulle fortsætte arbejdet, som om intet var sket.

En dag fik vi besøg af pastor Troensegaard-Hansen. Der var truffet aftale om, at de ældste krigsfanger over Svejts kunne vende hjem til Tyskland. Man kunne selv vælge, om man ville hjem den vej, eller vente og komme hjem over Danmark, jeg valgte det sidste. Dog kunne jeg ikke blive på gården og måtte tage hjem til fangelejren i Aurillac. Der var efterhånden blevet samlet så mange sønderjyske krigsfanger i lejren »La Mense«, at de ikke kunne huses her, hvorfor der blev flyttet

Slottet Saint-Etienne i Aurillac, hvor Matthias Andresen var indkvarteret den sidste tid før flytningen til Riom. Foto gengivet efter Aurillac-Bogen 1936.

omtrent 150 mand til slottet »Chateau de Saint-Etienne«, som lå i udkanten af byen Aurillac, og jeg var blandt disse 150 fanger. Der var her i gårdspladsen opført to barakker til brug for militæret, som det ikke efter våbenstilstanden havde brug for. Ved indgangen til slottet »Chateau de Saint-Etienne« var der en stor jernport, hvor franske vagtposter var posteret. I nærheden af indgangen var der en portnerbolig, og mellem denne bygning og slottet kunne man gå ned til toiletterne. Selve slotsarealet var indhegnet med en høj støttemur af kampesten.

I den tid, vi opholdt os her, kunne den tildelte brødration dårligt slå til, hvorfor jeg begyndte at spekulere på, hvad der kunne gøres for at få fat i noget brød. En aften efter kl. 22, efter at franskmændene havde foretaget det sædvanlige eftersyn om alle var til stede, gjorde Peter Mortensen og jeg os klar til en tur til godset i Escoudert, for om muligt ved vore kammeraters hjælp at få lidt brød. Afstanden fra Aurillac til godset er 13–14 km, og hele turen hen og tilbage altså 26–28 km. Vejen gik gennem et bjergrigt terræn, og det var slet ikke så let at orientere sig om natten. Før vi startede, gik Peter Mortensen og jeg ned i toiletbygningen og skiftede til civiltøj, kom op på støttemuren og derfra over i et træ, som stod omtrent 40 cm fra muren i nabohaven. Efter at være gået gennem haven kom vi ud på en gade, og så fortsatte turen

i nattens mørke gennem byen og ud ad landevejen. Da jeg havde opholdt mig i omtrent to år på godset, var jeg stedkendt og vidste også, at kammeraterne sov på kornloftet. Vi fik banket på døren og kom i snak og forklarede, at vi var kommet for om muligt at få lidt brød. Sønke Jørgensen havde netop bagt brød denne dag, og brødene stod endnu oplagret i bageriet, hvorfra Sønke Jørgensen hentede et til os. Det var meget stort og vejede ca. 15 pund. Vi fik skåret brødet i flere stykker og puttet ned i den medbragte vadsæk, hvorefter vi startede på tilbagevejen. Da vi nåede tilbage til byen, var det så småt begyndt at blive dag. I en af de gader vi passerede, stod der på en trappe nogle personer, som iagttog os. Jeg hørte en af dem sige: »C'est voleur!«, som betyder: »Det er tyve«. »Hvad er det der siges«, spurgte Peter Mortensen mig ret højlydt. »Det er med at komme af sted hurtigst muligt«, sagde jeg. Farten blev sat op, og vi var vel nok glade, da vi nåede ind i fangelejren igen uden at blive anholdt, for det kunne have kostet os fem års fængsel at blive taget med tyvekoster.

Efterhånden var der til den sønderjyske fangelejr i Aurillac ankommet så mange fanger, at de ikke kunne huses i »La Mense« og »Chateau de Saint-Etienne«, hvorfor der blev oprettet en ny lejr i Riom. Jeg var blandt de fanger, som kom til Riom, og vi boede her i et kloster. Flere fanger kom her til at arbejde i vinbjergene.

Hjemrejsen

Så skete det en dag, at vi fik besked på at pakke vore sager, for nu skulle vi rejse hjem. Man skulle have troet, at dette ville have givet lejlighed til vild begejstring, men nej, der blev så underligt stille. Det var, som om denne nyhed var for god til at være sand. I tankerne var vi allerede hjemme hos vore kære. Med toget gik turen først til Dunkerque, hvor vi blev indkvarteret i barakker, som var opført i kasernegården. Ventetiden varede her 8 dage. Så ankom skibet Sct. Thomas for at hente os og sejle os hjem til Danmark. Det blev en drøj sejltur med storm og høj søgang, og næsten alle blev søsyge.

Endelig den 29. marts 1919 ankom Sct. Thomas til København med 314 sønderjyske krigsfanger fra Frankrig og lagde til ved Toldboden. Vi havde ligget stille nogle timer, hvor vi fik udleveret to konvolutter, i den ene lå der 10 kr. til hver fra kongen, og i den anden adressen på den familie, hos hvem vi skulle bo, og som modtog os ved landgangen. Vi fik en ovenud begejstret modtagelse, da vi steg i land. Jeg blev

optaget som en søn i huset hos slagtermester F. Bohn Willeberg, Torvegade nr. 16, og boede hos dem i 8 dage, mens jeg deltog i de store festligheder, som Københavnerne og Helsingør by arrangerede for os. Efter ankomsten til København var vi først på en badeanstalt, hvor vi kom i bad og fik udleveret nyt tøj. I Dunkerque var der kommet et par kammerater direkte fra fronten, og vi fik hurtigt lus igen, så det var dejligt med et bad og nyt tøj. Dagen derpå var vi inviteret til Nørrebro teater, hvor vi så stykket »Barn i Kirke«. Det var jo noget helt nyt for os, og mange af de unge var i teater for første gang. Københavns kommune indbød os til en fest på rådhuset. Alle byrådsmedlemmerne var til stede, og underholdt sig med os. Ved mit bord sad det konservative byrådsmedlem Poul Møller, som ejede Centralhotellet – også kaldet »Paraplyen« på hjørnet af Rådhuspladsen. Da vi forlod festen, indbød Poul Møller Andreas Clausen fra Ullerup og mig til et besøg i hjemmet dagen efter. Vi to mødte i hjemmet på 2. sal af hotellet, og jeg skal mene, at det var en flot og stor lejlighed. Poul Møllers to sønner, Laue Møller, medindehaver af Permins vinhandel i Stormgade, og Kai Møller, som var ejer af Webers hotel på Vesterbrogade, mødte med fruer. Det var en storslået fest, tjenerne klædt i liberi serverede flere dejlige retter, og sønnen, Laue Møller, sørgede for de mest udsøgte vine. Ja, det var en af de bedste fester, jeg nogensinde har været med til. En anden dag blev alle vi 314 hjemvendte krigsfanger sammen med vore værter indbudt til middag af ejeren af hotel »Wiwex«. Ja, det var sandelig også en storslået fest. Et orkester spillede, og der blev talt af flere, bl.a. professor Paul Verrier, og den senere biskop Hans Fuglsang Damgård, og både maden og vinen var førsteklases. Efter hvad der blev fortalt os, var hotelejerens sønderjyde af fødsel.

Fra Helsingør by fik vi indbydelse til at besøge byen. Et ekstratog blev stillet til rådighed for transporten. Byen gav os en storslået modtagelse, og der mødte mange mennesker op på banegården. En pige og en dreng kom hen til Andreas Clausen fra Ullerup og mig og indbød os til at tage med dem til deres hjem. Det viste sig senere, at det var kommandanten, oberst Quists børn fra Kronborg slot. Det kan nok være, at Clausen og jeg kiggede op, da vi havnede i oberstens lejlighed på 2. sal på Kronborg, for vi havde ikke mindste anelse om, hvor de to børn, som havde inviteret os, hørte hjemme. Foruden obersten og fru var der to unge herrer til stede, en af dem var greve Ahlefeldt-Laurvig. Jo, vi var sandelig her kommet i fint selskab. Der blev serveret en ovenud god middagsmad med dertil hørende fine vine. Obersten

holdt tale for os to sønderjyder, og stemningen var høj. På slottet lå der nogle militære befalingsmænd til videre uddannelse. Da vi var færdige med spisningen, gav obersten besked på, at militæret skulle udføre eksercits nede på gårdspladsen, for at vi skulle se, hvor dygtige de var. Mod gårdspladsen er der 3-fags vinduer. Obersten stod i midten, Andreas Clausen på dennes højre side og jeg på venstre side for at se på paraden. Vi var temmelig benovet ved denne affære, det var jo alt for meget, der blev gjort for os, syntes vi. – Dannebrog vajede i alle gader i Helsingør, og beboerne hilste med jubel alle vegne, hvor vi kom. På et hotel blev der om eftermiddagen holdt kaffegilde for os, og borgmesteren holdt en pæn tale. Det er en dag jeg aldrig glemmer.

Efter 10 dejlige dages ophold i København gik rejsen med tog tilbage til Sønderjylland, hjem til familien, og til min kæreste, som havde ventet på mig i 5 lange år. Da vi nåede Vamdrup, var der udbrudt strejke blandt det tyske jernbanepersonale, og der kørte intet tog de første 24 timer. Vi hjemvendte sønderjyder blev indkvarteret hos private familier i Vamdrup, jeg hos en manufakturhandler. Efter en dags ophold fortsattes hjemrejsen med tog i en 4. klasses jernbanevogn. Det var en vogn med bæk i hver side. Det var tydeligt, at det var et fattigt Sønderjylland, vi kom hjem til. De rejsendes påklædning og den megen tale om at få fat i madvarer viste, at det stod dårligt til i mange henseender. Toget kørte meget langsomt og holdt ved samtlige stationer. Endelig nåede vi Tinglev, mit bestemmelsessted. Her mødte jeg min kæreste og min søster, som var blevet underrettet om, at jeg kom med dette tog. Hvor var det dejligt at være hjemme igen blandt sine kære.